

УДК 37:27-36 (4)«653»

Наталія Ващенко,
м. Полтава

ЗУСТРІЧ ОЛЕКСАНДРА МИШУГИ ТА ПАПИ БЕНЕДИКТА XV В КОНТЕКСТІ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИТЦЯ

У статті проаналізовано зміст і наслідки історичної зустрічі папи римського Бенедикта XV з видатним діячем української музичної культури, педагогом і меценатом Олександром Мишугою. Завдяки політичним ідеям нашого співвітчизника та втіленням їх папою Бенедиктом XV певною мірою вдалося запобігти геноциду вірменського православного народу, який проживав на території Туреччини.

Ключові слова: геноцид, іслам, православ'я, меценат, духовність, політична взаємодія.

В історії української культури є діячі, внесок яких у вітчизняну історико-музичну спадщину важко переоцінити. Це основоположники нової наукової школи, нового напрямку в мистецько-педагогічній освіті. Їхні концепції стали вирішальними для становлення навчальних закладів початку ХХ ст. та визначили пріоритети вітчизняної мистецької освіти на майбутні сто років. Водночас такі діячі не залишалися байдужими й до долі інших поневолених народів, займали активну позицію щодо вирішення доленосних питань.

До таких видатних співвітчизників передусім ми відносимо Олександра Пилиповича Мишугу (1853 – 1922) – митця, громадського діяча, мецената, одного із співзасновників Музично-драматичної школи М. Лисенка в Києві – першого мистецького закладу на засадах національних традицій у Центральній Україні, де навчання відбувалося рідною мовою. Завдяки його політичним ідеям вдалося певною мірою запобігти геноциду вірменського православного народу, який проживав на території Туреччини. Виховні принципи в науково-педагогічній школі О. Мишуги дали можливість підготувати ціле покоління митців-патріотів, а меценатська діяльність Олександра Пилиповича дозволила реалізуватися багатьом обдарованим особистостям, які згодом прославили Україну далеко за її межами.

Проблема різнобічної музично-педагогічної спадщини О. Мишуги досліджувалася з 30-х рр. ХХ ст. до теперішнього часу. Науковці, музиканти та громадські діячі, сучасники Мишуги (А. Манастирський, Ю. Райсс, Я. Стирянський та ін.) розглядали його діяльність у контексті становлення української культури рубежу ХІХ – ХХ ст. [4; 7; 9]. Видатні педагоги (в минулому учні О. Мишуги – О. Любич-Парахоняк, М. Микиша, М. Ростовська-Ковалевська та ін.) дали високу оцінку діяльності свого викладача як вихователя, наставника, мецената, патріота й суспільного діяча [3; 8].

На сучасному етапі дослідження спадщини О. Мишуги спостерігається піднесення інтересу уряду України до особистості видатного педагога, його внеску в національну культуру. Про це свідчать дві Постанови Верховної Ради України «Про відзначення 150-річчя та 160-річчя з дня народження видатного митця і педагога О. П. Мишуги» (Відомості Верховної Ради

України (ВВР), 2003, №39, с. 352; Відомості Верховної Ради України, 2013, №41, с. 197) та присвячених йому ювілейних видань [6]. Завдяки монументальному дослідженню М. Головащенко ми дізнаємося про маловідомі сторінки життя і творчості О. Мишуги через спогади його видатних сучасників і колег [1].

Незважаючи на достатню кількість праць про О. Мишугу, відсутні такі, де б була висвітлена його політична діяльність. Тому *метою статті* є аналіз громадської позиції відомого діяча у вирішенні питань міжнародного характеру.

Про ексклюзивну зустріч О. Мишуги з папою Бенедиктом XV, що відбулася 8 вересня 1915 р., стало відомо лише в 70-ті рр. ХХ ст. завдяки опублікуванню листа шведського лікаря Улофа Чінберга до племінника Олександра Пилиповича Луки Мишуги від 17.09.1915 р. та «Нотаткам» самого Л. Мишуги «До святої землі» [2, с. 5].

О. Мишуга, всесвітньо відомий співак-виконавець і педагог, завжди допомагав молодим здібним людям. Зокрема, він купив двоповерховий будинок для ремісничо-промислової бурси, котру заснувало Львівське товариство для опіки молоді, яка «покинула село й пішла за кращою долею у місто». Він давав тисячі карбованців Музичному інституту імені Лисенка у Львові. У вступному слові до книги «Українське мистецтво» (1913) читаємо: «Думка про видання такого змісту існувала вже давно, але здійснити її й пустити в світ цей перший випуск можна було лише завдяки допомозі щедрого прихильника українського мистецтва, славного нашого артиста Олександра Мишуги». Як зазначалося вище, саме Олександр Пилипович виділяв своїм друзям гроші на видання творів, зокрема І. Франкові на збірку «Зів'яле листя» [4, с. 112].

Після великої пожежі в рідному селі О. Мишуга дав чималі гроші на його відродження. Добрим словом і досі згадують його жителі рідного містечка.

У 1914 р. О. Мишуга захворів і виїхав на лікування до Італії. Там його застала Перша світова війна. Повернутися на батьківщину він уже не зміг і опинився в дуже скрутному матеріальному становищі, хоча у Варшаві мав збереження в банку, але всі вони пропали на початку війни. Почав працювати в школі вокалу в Римі, а після закінчення війни – в Мілані та в курортному

містечку Равіолі. І скрізь до його класу вступали з великим бажанням, бо на той час у всій Європі він уже був відомим педагогом із доброю славою [8, с. 142].

За спогадами чоловіка Майї Чінберг (Кінберг), лікаря Улафа Чінберга, в Римі з Мишугою трапився такий інцидент, який, можливо, вирішив долю цілого народу. Про це свідчать і інші документи [2].

8 вересня 1915 р. відбулася прикметна зустріч між папою римським Бенедиктом XV, єгипетським коптським патріархом Кириллом V і відомим оперним співаком О. Мишугою. Як не дивно, а зустріч ця відбулася в Римській оперній школі Джеммі Белінчіоні, де О. Мишуга викладав у роки Першої світової війни. Те, що його Святість і коптський патріарх прийшли послухати оперну музику до світського навчального закладу, вже саме по собі видавалось незвичайним. Але тому передували певні події.

О. Мишуга ще дитиною співав у капелі собору Святої Анни у Львові, а після закінчення вчительської бурси викладав у школі при церкві. Олександр Пилипович там організував шкільний хор. Серед хористів був маленький і богобоязливий хлопчик – Едмунд, який прислухався до кожного слова свого маестро. Пізніше цей хлопчик став спочатку архієпископом Гнезно й Познані, а згодом – його Високопреосвященством кардиналом Едмундом Дальбором (польск. Edmund Dalbor; 1869 – 1926), примасом Польщі з 15 грудня 1919 р., з титулом церкви Сан-Джованні-а-Порта-Латина з 18 грудня 1919 р. Саме він і умовив папу й патріарха, які зустрілися для того, щоб обговорити важке «вірменське» питання, піти до школи співу й послухати «небесні голоси» учнів його колишнього Маестро Філіппі-Мишуги (Філіппі – псевдонім відомого українського співака).

Напередодні, 7 вересня, їх святійшества не могли вирішити, як переконати турецького султана Мехмета V припинити кровопролиття вірмен, котрі проживали на території Османської імперії та по кордону з нею. Становище вірменських християн дійсно було критичним. Незважаючи на те, що Бенедикт XV (до інтронізації – Джакомо, маркіз делла Кьєза; 1854 – 1922) був відомим в Італії дипломатом, досконало знав право й теологію, із 1878 р. знаходився на папській дипломатичній службі (тривалий час був секретарем кардинала Рамполлі та папи Пія X), він не

знав, як можна вплинути на правителя-мусульманина, який ненавидів християнство.

8 вересня папа Бенедикт XV, патріарх Кирило V і кардинал Едмунд Дальбор прийшли до школи Джеммі Белінчіоні. На жаль, у цей день співала лише одна учениця маестро Мишуги – Майя Чінберг. Це був її сольний концерт (однак три дуети вона виконала разом зі своїм Маестро), але співала вона божественно. У її виконанні прозвучали арії з кантат І.-С. Баха, Г. Ф. Генделя, а також із опер Доніцетті, Верді, Монюшка. Святі отці були вражені глибиною, проникливістю, а найголовніше – духовністю виконання творів молодого (у майбутньому дуже знаменитою) шведською співачкою [2, арк. 2].

Після концерту папа Бенедикт XV сказав Майї та О. Мишугі: «Якби всі розуміли мистецтво так, як його розумієте ви і так йому служили, то мабуть зараз не було б цієї страшної війни, яка є повним «самогубством Європи». Християнські країни знищують одна одну, а мусульмани вирізають християн на Сході. Що з цим робити?» [2, арк. 2].

О. Мишуга запитав про те, що саме папа має на увазі, коли говорить «мусульмани вирізають християн на Сході». Папа розповів, що ще в XIX ст. почалося винищення вірмен і досягло свого апогею в роки младотурецької партії «Єднання та прогрес», яка прийшла до влади 1908 р. Керуючись ідеєю насильницького отуречення країни, партія підготувала й здійснила загальну програму винищення вірменського народу в Османській імперії. За даними перепису, що провела вірменська патріархія, за сорок років кількість вірмен зменшилася з 2 млн. до 33 тисяч. І тепер знову готується каральна війна. О. Мишуга уважно вислухав його Преосвященство й сказав: «А Ви напишіть султану листа. Іноді важко все вкласти в слова при зустрічі, а коли сідаєш писати, то всі думки в голові концентруються на серйозному». Як би там не було, чи вплинули на папу Бенедикта слова Олександра Пилиповича, чи він сам дійшов такого висновку, понтифік дійсно написав листа турецькому султанові. Цікавим є й той факт, що папа був ровесником О. Мишуги (на кілька місяців молодшим) і помер із ним в один рік.

Зараз цей лист зберігається в Музеї-інституті Геноциду вірмен (чернетка листа папи) від 10 вересня 1915 р. до султана

Мехмета V, у якому він заступається за вірмен Османської імперії. Зокрема, папа Бенедикт XV прохав султана «промовити слова миру й примирення», щоб «вірменський народ перестав бути жертвою жорстокості та помсти». І можливо, цей лист на якийсь час змусив султана Мехмета замислитися над словами святого Отця [5, арк. 3].

Це був не єдиний випадок, коли Олександр Пилипович впливав на рішення святих Отців. Так, під час мандрів на Святу землю разом зі своїм племінником Лукою та митрополитом А. Шептицьким він дискутував із останнім про «толстовське» розуміння християнської ідеї, підтримуючи позицію російського письменника. Насамкінець, А. Шептицький погодився з маестро, що, можливо, й не варто було відлучати Л. Толстого від церкви. Коли він прибув до Єрусалиму й заспівав у храмі Гроба Господня «Плотію уснув», всі прочани заплакали. Таким О. Мишуга був у всьому – рішучим і кмітливим, проте жити йому вже на той час залишалось мало [5, арк. 4].

У Львові й сьогодні шанують пам'ять свого видатного земляка. З нагоди ювілею О. Мишуги (2003) відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена 150 річниці з дня його народження у Львівському академічному театрі опери та балету імені Соломії Крушельницької. Серед заходів – покладання вінків на могилу славного земляка в його родинному селі Новий Витків і проведення концерту-конкурсу імені Філіппі-Мишуги. У музеї Соломії Крушельницької до початку липня діяла виставка оригінальних матеріалів «Учні славетного маестро» з фондів архівів і музею у Виткові.

Отже, творчий шлях і громадянська позиція О. Мишуги є прикладом служіння мистецтву, національному відродженню й просвітництву, а також всесвітній культурі. Хлопець із західноукраїнського села сам собі торував шлях до науки й мистецтва, досягнув визнання в Європі та за її межами. Пам'ять про благодійні внески О. Мишуги залишилася не лише в згадках його сучасників та учнів, а й переросла в народні легенди. Водночас історія розпорядилася так, що видатний діяч і меценат став і порадиником святих Отців у доленосному для вірменського народу рішенні. Тому сьогодні важко переоцінити значення

творчого внеску Олександра Пилиповича для вітчизняної і світової історії культури.

Порушена проблема багатогранна, окремий аспект її дослідження – вивчення ролі благодійної діяльності О. Мишуги в розвитку західноукраїнського села й окремих особистостей, які за його підтримки навчалися за кордоном.

Список використаної літератури

1. Головащенко М. На вершині слави / Михайло Головащенко // Музика. – 2003. – № 3. – С. 26-28.
2. Лист Улофа Чінберга до Луки Мишуги від 17.09.1915 р. / пер. із шведської В. Тесленка // Приватний архів Г. Я. Опенько. – Од. зб. 12. – арк. зв. – Фотокопія.
3. Любич-Парахоняк О. Мій незабутній учитель / Олександра Любич-Парахоняк // Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 94-98.
4. Манастирський А. І. По Франковій дорозі (спогади художника про зустріч з письменником) / А. І. Манастирський // Живі традиції. – К. : Жовтень, 1985. – С. 112-113.
5. Мишуга Л. (Лука) До святої землі. Нотатки // Приватний архів Г. Я. Опенько. – Од. зб. 13. – Рукопис. – 4 арк. зв. – Фотокопія.
6. Постанова Верховної Ради України: Про відзначення 150-річчя з дня народження видатного оперного співака О. П. Мишуги // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – №39. – С. 352.
7. Райсс Ю. Коли Краків аплодував Мишугі / Юзеф Райс // Видатний співак. Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 52-56.
8. Ростовская-Ковалевская М. Г. Незабываемые встречи / Мария Григорьевна Ростовская-Ковалевская // Олександр Мишуга: Спогади. Матеріали. Листування. – К. : Муз. Україна, 1971. – С. 141-148.
9. Стирянський Я. Меценат робітничої молоді – Олександр Мишуга // Ян Стирянський // Спогади про Олександра Пилиповича Мишугу / [ред. І. Деркач]. – Львів : Каменяр, 1964. – С. 74-76.

Наталья Ващенко

ВСТРЕЧА АЛЕКСАНДРА МИШУГИ И ПАПЫ БЕНЕДИКТА XV В КОНТЕКСТЕ БЛАГОТВОРИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПЕВЦА

В статье проанализированы последствия исторической встречи папы римского Бенедикта XV с выдающимся деятелем украинской музыкальной культуры, педагогом и меценатом Александром Мишугой. Благодаря политическим идеям нашего соотечественника и воплощению их папой Бенедиктом XV на практике удалось определенным образом предотвратить геноцид православного армянского народа, который проживал на территории Турции.

Ключевые слова: геноцид, ислам, православие, меценат, духовность, политическое взаимодействие.

Natalia Vashenko

THE MEETING OF ALEXANDER MISHUGA WITH POPE BENEDICT XV IN THE CONTEXT OF THE ARTIST'S CHARITY

The article analyzes the meaning and implications of historic meeting of Pope Benedict XV with a prominent figure of Ukrainian musical culture, an educator and a philanthropist Alexander Mishuga. Due to the political ideas of our compatriot and implementation of Pope Benedict XV to some extent failed to prevent the genocide of the Armenian Orthodox people who lived in Turkey.

A. Mishuga prompted Pope to write Sultan Mehmet asking not to make reprisals against the Armenian Orthodox people. His words influenced Pope Benedict and he actually wrote a letter to the Turkish sultan. The interesting fact is also that the Pope was the same age as Mishugi (a few months younger) and died with him in the same year. Now this letter is preserved in the Museum-Institute of Armenian Genocide (draft letter to the Pope) on September 10, 1915 to Sultan Mehmet V, in which he pleads for the Armenians of the Ottoman Empire. In particular, Pope Benedict prohav Sultan speak words of peace and reconciliation to the Armenian people is not a victim of violence and revenge. And perhaps this letter for a time forced Sultan Mehmet reflect on the words of the Holy Father.

This was not the only case where Alexander Philipp influenced on the decision of the Holy Fathers. Thus, during the wanderings in the Holy Land with his nephew Luke Mishuga and Metropolitan Sheptytsky he debated with the latest understanding of the Christian idea of Leo Tolstoy, Russian writer supporting the position. And when he sang in the church of the Holy Sepulchre «Body asleep» – all pilgrims wept. So Alexander Mishuga was all over – strong and smart, but he has to live at that time left little. The memory of donations A. Mishuga was not only mentioned by his contemporaries and students, but also developed into a folk legend. However, history decreed that a prominent activist and philanthropist was the Holy Father's advisor in important decisions for the Armenian people. Therefore, it is difficult to overestimate the importance of the creative contribution of Alexander Mishuga for national and world cultural history.

The problem is multifaceted and not limited to existing works today. A special aspect of the study – the study mentioned donations A. Mishuga for the development of the western villages and individuals who support he studied abroad on the eve of the First World War and after.

Keywords: *genocide, Islam, Orthodoxy, philanthropist, spirituality, political interaction.*

Одержано 25.02.2015 р.